

INTRODUCERE

„Cum reușesc să supraviețuiesc leneșii când sunt atât de blegi?”

Ca zoologă și fondatoare a Sloth Appreciation Society („Societatea pentru Aprecierea Leneșilor”), această întrebare mi-a fost adresată *de nenumărate ori*. Uneori, „bleg” este asociat cu „apatic”, „prost” sau „încet”. Alteori, nedumerirea vine la pachet cu o remarcă: „Credeam că evoluția înseamnă supraviețuirea celui mai *puternic*”, rostită pe un ton amuzat sau, și mai rău, cu un iz de îngâmfare tipică membrilor „speciei superioare”.

De fiecare dată când sunt pusă în această situație, trag aer în piept și explic, cât de calm pot eu, că leneșii nu sunt în niciun caz blegi. Ei sunt, de fapt, una dintre cele mai neobișnuite creații ale selecției naturale și au reușit să se adapteze într-un mod uluitor. Să te cațări în copaci doar puțin mai repede decât un melc, să fii acoperit de alge și de insecte și să defechezi doar o singură dată pe săptămână nu este, poate, un stil de viață la care să aspiři, dar să ținem cont de faptul că aceste animale supraviețuiesc în cele mai neprimitoare jungle din America Centrală și de Sud. Și se pricep foarte bine la asta.

Dacă vrei să înțelegi animalele, trebuie să ai în vedere contextul.

Secretul care stă la baza rezistenței incredibile a leneșilor este tocmai letargia lor. Supraviețuiesc consumând foarte

Ador leneșii. Cum să nu iubești un animal dornic de îmbrățișări, ce pare să zâmbească tot timpul?

puțină energie și prezintă câteva adaptări ingenioase – dobândite de-a lungul multor milenii de evoluție –, demne de cel mai excentric și talentat inventator. Nu o să înșir acum toată lista, veți afla mai multe despre viața extraordinară a leneșilor în capitolul 3. Acum este suficient să spun că sunt o susținătoare a celor defavorizați.

Când mi-am dat seama ce imagine proastă ajunseseră să aibă leneșii, am considerat că e de datoria mea să înființez Sloth Appreciation Society. (Mottoul nostru: „Viteza este supraevaluată“.) Pentru a spune adevărul nebănuțit despre aceste ființe mult prea ponegrite, am ținut prelegeri la festivaluri și în școli. Între timp, am descoperit cum s-a ales leneșul cu așa o reputație proastă: niște exploratori din secolul al XVI-lea și-au permis să-l numească pe acest vegetarian pacifist „cel mai prost animal din lume“¹. Am scris cartea de față pe baza acestor prelegeri și din nevoia de a lămurii lucrurile – nu numai în privința leneșului, ci și a altor animale.

Avem obiceiul de a ne raporta la regnul animal din perspectiva existenței noastre, cu toate limitările sale. Stilul de viață al leneșului, care trăiește în copaci, ni se pare atât de diferit de al nostru, de parcă n-ar aparține acestei lumi. Din acest motiv, el este o creatură foarte puțin înțeleasă, iar situația lui nu e în niciun caz unică. Viața ia o mulțime de forme, care mai de care mai ciudate, dar nici cele mai simple dintre ele nu pot fi înțelese decât printr-o abordare complexă.

Evoluția ne-a jucat câteva feste grozave, dând naștere unor creaturi neverosimile, care par să sfideze total logica. Mamifere care vor să fie păsări, precum liliacul. Păsări care vor să fie pești, așa cum este pinguinul. Ca să nu mai vorbim despre anghilă, un pește al cărui ciclu misterios de viață i-a împins pe oameni, în ultimii două mii de ani, să-i caute din răspuțeri gonadele lipsă – iar aventura specialiștilor în anghile continuă și astăzi. Animalele nu-și dezvăluie secretele atât de ușor.

Să luăm ca exemplu struțul. În februarie 1681, strălucitul polimat britanic Sir Thomas Browne i-a trimis o scrisoare fiului său Edward, medic la curtea regală, pentru a-i cere o favoare neobișnuită. Edward intrase în posesia un struț, dintre cei dăruți regelui Carol al II-lea de regele Marocului. Sir Browne, naturalist pasionat, era fascinat de această pasăre exotică și dorea ca fiul său să-i scrie despre comportamentul ei. Este vigilant ca o găscă? Îi place măcrișul, dar se ferește de frunzele de dafin? Este adevărat că mănâncă fier? Ca să verifice această ultimă ipoteză, i-a cerut fiului său să învelească bucăți de fier în aluat – ca niște rulouri cu fier în loc de carne –, fiindcă „poate nu îl va consuma simplu”².

Această rețetă improvizată avea un scop științific bine stabilit. Browne voia să verifice validitatea unui mit potrivit căruia struții pot să digere orice, inclusiv fierul. Un erudit german din Evul Mediu credea că struțul are un apetit

neobișnuit pentru lucrurile dure, cina lui „fiind compusă dintr-o cheie de biserică și o potcoavă”³. Pe măsură ce emirii și exploratorii Africii au trimis struți în dar la curțile regale din Europa, naturaliștii au pus păsările exotice să mănânce foarfece, cuie și tot felul de alte obiecte din fier.

La prima vedere, un astfel de experiment pare o nebunie, dar, dacă ne uităm cu atenție, putem distinge o metodă (științifică) în această aiureală. Struții nu pot digera fierul, dar au fost văzuți înghițind pietre mari și ascuțite. De ce? Cea mai mare pasăre din lume a evoluat într-un erbivor neobișnuit, a cărui hrană compusă din ierburi și tufe este greu de digerat. Spre deosebire de tovarășii săi din savana africană, girafa și antilopa, struții nu au un stomac adaptat rumegării. Nu au nici măcar dinți. Smulg firele de iarbă din pământ cu ciocul și apoi le înghit întregi. Pietrele ascuțite pe care le ingerează ajung în pipotă, unde zdrobesc hrana fibroasă și o fac mai ușor digerabilă. Pot să străbată savana chiar și cu un kilogram de pietre în stomac. (Oamenii de știință au găsit o denumire mai pretențioasă pentru aceste pietre – *gastroliti*.)

După cum spuneam anterior, struțul poate fi înțeles numai dacă avem în vedere contextul în care trăiește. În același timp, trebuie să luăm în calcul și contextul în care savanții au încercat să afle adevărul despre animale de-a lungul vremii. Prin urmare, Browne nu este un caz singular, mulți alți naturaliști excentrici vor apărea în paginile acestei cărți. Un medic din secolul al XVII-lea a încercat să zămislească broaște râioase punând o rață într-o grămadă de bălegar (conform unei vechi formule pentru crearea vieții). Un preot catolic italian – cu un nume potrivit pentru un erou negativ din seria James Bond și cu un comportament pe măsură –, Lazzaro Spallanzani, și-a folosit foarfeca, în numele științei, atât pentru a croi lenjerie specială pentru animalele pe care experimenta, cât și pentru a le tăia urechile.

Cei doi de mai sus sunt produsul Iluminismului timpuriu, dar și oamenii de știință din vremuri mai apropiate nouă

au optat pentru metode ciudate și adeseori greșite de căutare a adevărului – precum psihofarmacologul american din secolul XX pe care curiozitatea l-a împins să îmbete criță o turmă de elefanți, rezultatul fiind, evident, la fel de delirant ca ideea în sine. Cercetători excentrici care să facă diverse experimente pe animale au existat în fiecare secol și cu siguranță vor exista întotdeauna. Deși am reușit să divizăm atomul, să ajungem pe Lună și să găsim bosonul Higgs, încă mai avem multe de făcut pentru a înțelege animalele.

Sunt fascinată de greșelile făcute de oameni de-a lungul timpului și de miturile pe care le-am creat pentru a suplini tot ceea ce nu știam. Acestea spun multe despre mecanismele ce stau la baza descoperirilor și despre cei care le-au făcut. Când Pliniu cel Bătrân scria că hipopotamii secretă prin piele un lichid purpuriu, recurgea la explicații familiare lui – cele ale medicinei romane – și își imagina că animalul sângerează pentru a rămâne sănătos. Era un om al epocii sale. Se înșela, evident, dar motivul real al apariției lichidului purpuriu este la fel de surprinzător ca mitul – are legătură cu automedicația.

Mi-am dat seama că, dacă disecăm marile mituri despre animale, putem găsi la baza lor niște raționamente interesante, care ne poartă în vremuri mai naive, când se știau prea puține și orice era posibil. De ce n-ar migra păsările pe Lună, de ce nu și-ar schimba hienele sexul în funcție de anotimp și de ce n-ar putea fi anghilele generate spontan din mâl? Mai ales că adevărul, după cum vom vedea, este la fel de greu de crezut.

Cele mai absurde mituri despre animale au apărut după căderea Imperiului Roman, în Evul Mediu, când istoria naturală, aflată la începuturile ei, a fost deturnată de creștinism. A fost perioada de glorie a bestiarelor. Aceste compendii despre regnul animal erau pline de ilustrații fanteziste care luau ochii și de descrieri cât se poate de serioase ale unor animale exotice, de la vrabio-cămilă (struț) la cămilo-leopard (girafă) și pește-episcop (jumătate pește, jumătate episcop, dar în

În Evul Mediu exista credința larg răspândită că fiecare animal terestru are un omolog acvatic: caii și căluții-de-mare, leii și leii-de-mare, episcopii și... episcopii-de-mare. Se pare că acest bizar cleric al peștilor din lucrarea lui Konrad von Gesner, *Historiae animalium* (1558), ar fi fost văzut pe coasta Poloniei (dar pare mai degrabă să se fi rătăcit pe lângă platoul de filmare al serialului *Dr. Who*).

întregime rodul imaginației). Însă bestiarele nu au apărut ca urmare a dorinței de a cerceta viața animalelor, ci se bazau pe o singură sursă, pe care doreau să o îmbunătățească: *Fiziologul*, un manuscris din secolul al IV-lea, care amestecă folclorul cu un strop de realitate și o doză mare de alegorie religioasă. În Evul Mediu, această carte a devenit ceea ce astăzi am numi un bestseller (fiind depășită la aceea vreme doar de Biblie) și a fost tradusă în zeci de limbi, tot felul de legende aberante fiind răspândite prin intermediul ei în întreaga lume, din Etiopia până în Islanda.

Bestiarele sunt teribil de deocheate; toate amănuntele despre păcat și sex trebuie să-i fi încântat pe călugării care le-au transcris și le-au ilustrat pentru bibliotecile bisericii. În ele apar multe creaturi extraordinare: nevăstuica, animalul care

se folosește de gură pentru a concepe, dar naște prin urechi; zimbrul (sau „bonnacon“, cum era cunoscut pe atunci), care reușește să țină vânătorii la distanță prin emanarea unor gaze „atât de puturoase, încât atacatorii sunt siliți să se retragă năucii“⁴ (cu toții am trecut prin asta); și cerbul, al cărui penis are obiceiul să cadă ca urmare a excesului de plăceri carnale. Turmele de credincioși aveau multe de învățat de aici. În definitiv, Dumnezeu a creat toate viețuitoarele, însă doar una – omul – și-a pierdut inocența. Copiștii considerau că regnul animal trebuie să fie un exemplu pentru noi. Așa că, în loc să se întrebe dacă animalele descrise în *Fiziolog* sunt adevărate, ei încercau să identifice caracteristicile umane și virtuțile morale pe care Dumnezeu le-a ascuns în comportamentul lor.

Prin urmare, unele animale din bestiare sunt de nerecunoscut. De exemplu, elefanții erau considerați cele mai virtuozose și înțelepte creaturi, atât de „blânzi și sfioși“⁵, încât se credea că au o religie proprie. Se spunea că simt „o mare ură“⁶ față de șoareci, dar și o dragoste atât de profundă față de tărmurile natale, încât fie și numai gândul la ele îi face să plângă. Din perspectiva împreunării, sunt „cei mai neprihăniți“⁷, pentru că se împerechează pe viață – o viață foarte lungă, de trei sute de ani. Sunt atât de intransigenți în privința adulterului, încât îi pedepsesc pe cei prinși în flagrant. Tare s-ar mai mira la auzul unor astfel de lucruri un elefant obișnuit, care se bucură indiscutabil de o viață sexuală poligamă.

Pornirea de a căuta în animale reflecția noastră și de a le atribui judecăți morale a continuat până în vremuri mai luminate. Probabil că cel mai mare păcătos în această privință – de altfel și vedeta acestei cărți – este renumitul naturalist francez Georges-Luis Leclerc, conte de Buffon, o figură reprezentativă a revoluției științifice care, oarecum paradoxal, a scos istoria naturală de sub influența Bisericii. Cu toate acestea,

enciclopedia sa în patruzeci și patru de volume este o lucrare ridicol de moralizatoare, din cauza stilul emfatic, încântător de altfel, specific scrierilor științifice din epocă, și aduce mai curând cu o poveste de dragoste decât cu o analiză științifică. Insulte nimicitoare aduse animalelor a căror viață nu o aprobă, cum este cazul prietenului nostru leneșul („cea mai slab dezvoltată formă de viață”⁸), sunt la fel de amuzante și lipsite de orice fundament ca adorația lui față de alte creaturi. Unul dintre animalele lui preferate este castorul, fiind atât de fascinat de munca grea depusă de acesta, încât, după cum veți vedea, și-a pierdut complet mințile, ceea ce îl face pe marele conte de Buffon să pară un adevărat bufon, odată ce află adevărul.

Acest impuls de a antropomorfiza animalele există și în ziua de azi. De exemplu, urșii panda ni se par atât de drăguți, încât ne stârnesc automat dorința de a avea grijă de ei, lucru care ne întunecă judecata. Ne încăpățânăm să credem că sunt nătângi și pudici și nu pot supraviețui fără ajutorul nostru, când de fapt ei au supraviețuit de unii singuri atâta vreme, cu mușcătura lor extrem de puternică, și adoră sexul sălbatic în grup.

Am studiat zoologia la începutul anilor '90, avându-l ca profesor pe cunoscutul biolog evoluționist Richard Dawkins, așa că am învățat să analizez lumea din perspectiva relațiilor genetice dintre specii – în ce măsură este influențat comportamentul de gradul de înrudire. Multe lucruri pe care le-am învățat au fost deja depășite de progresele recente, care demonstrează că *modul* în care este interpretat un genom la nivel celular e la fel de important precum conținutul acestuia. (Din acest motiv, chiar dacă 70% din ADN-ul nostru este comun cu cel al viermelui-ghindă, noi ne distrăm mult mai bine la cină). Am menționat asta ca să subliniez că fiecare generație – inclusiv a mea – crede că știe mai multe despre animale decât predecesorii săi și, cu toate acestea, se înșală

adeseori. Mare parte din zoologie se reduce la bănuielile unor specialiști.

E drept, cu ajutorul tehnologiei moderne, bănuielile noastre devin mai întemeiate. Ca producătoare de documentare despre istoria naturală, am călătorit în jurul lumii și am avut privilegiul de a asista la munca unora dintre cei mai dedicați oameni de știință. M-am întâlnit cu un cercetător care testa IQ-ul animalelor din Maasai Mara, cu un distribuitor de filme porno cu urși panda din China, cu inventatoarea „fundometrului” pentru leneși (are scop științific) și cu autoarea primului dicționar de semne ale cimpanzeilor. Am urmărit un elan beat, am pipăit „testicule” de castor, am încercat afrodisiace preparate din amfibieni, am sărit de pe o stâncă pentru a zbura alături de vulturi și am încercat să vorbesc cu un hipopotam (nu toate odată, desigur). Aceste experiențe mi-au dezvăluit multe adevăruri surprinzătoare despre animale; la fel, am înțeles până unde a ajuns zoologia. În cartea de față încerc să împărtășesc aceste adevăruri, să adun toate concepțiile greșite, erorile și miturile pe care noi, oamenii, le-am născocit despre animale – indiferent că vorbim despre marele filozof Aristotel sau despre urmașii de la Hollywood ai lui Walt Disney – și să-mi alcătuiesc propria menajerie a celor neînțeleși.

Prin urmare, citiți cu mintea deschisă aceste povești incredibile. Doar să nu vă așteptați ca toate să fie adevărate.